

DOBA STUDIA JAKO DOBA (NÁHRADNÍ DOBA) DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ

JUDr. VLADIMÍR VOŘÍŠEK

Název článku může působit jako zavádějící ve dvou směrech: jednak jako by ignoroval skutečnost, že od 1. ledna 2010 již není studium ani náhradní dobou důchodového pojištění, jednak jako by zúžil význam studia v důchodovém pojištění pouze na jeho zápočet a pominul jeho vliv na nárok na sirotčí důchod (a zprostředkovaně i na vdovský nebo vdovecký důchod žijícího rodiče sirotka.).

Hlavní příčinou jeho uveřejnění však je určitá diskuse v některých kruzích týkající se právě funkce studia jako doby započitatelné (ať už jakkoliv) pro tzv. přímé důchody (tedy zejména starobní, ale i invalidní). A vzhledem k období, kdy má článek vyjít, je již poněkud passé zabývat se onou druhou funkcí (ta nabývá na aktuálnosti spíše ve 2. a 3. čtvrtletí každého kalendářního roku).

Protože od předchozího článku v Národním pojištění na obdobné téma uplynula doba více než 4 roků, v níž se právní úprava týkající se současnosti dosti změnila, jeví se jako praktické některá ustanovení této úpravy uvést v aktuálním znění, zatímco ustanovení týkající se minulosti spíše blíže okomentovat.

Doba studia má v důchodové oblasti tedy význam jako doba důchodového pojištění (většinou však jako náhradní doba důchodového pojištění) ovlivňující někdy nárok na důchod (starobní nebo invalidní), ale prakticky vždy jeho výši. Od tohoto hlavního významu se pak odvozuje i další.

Než však přejdeme k hlavnímu výkladu, je vhodné vymezit, co to vlastně doba studia je (a naopak, co není).

I. DOBA STUDIA JAKO POJEM

Je určitým paradoxem, že zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZDP“), tento pojem vlastně příliš neobsahuje, a to ani jako legislativní zkratku – častěji se v něm uvádí obrat „soustavná příprava na budoucí povolání studiem“, ale sama definice „studia“ vlastně chybí, což může působit problémy zejména při posuzování jeho doby v období před účinností ZDP, tedy před 1. lednem 1996. Pro období v současnosti lze „vystačit“ s jeho § 21, který (po nezbytné redakční úpravě) od 1. září 2016 zní:

„§ 21

- (1) Za soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání se pro účely tohoto zákona považuje
 - a) studium na středních a vysokých školách v České republice, s výjimkou dálko-

DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

vého, distančního, večerního a kombinovaného studia, je-li dítě v době takového studia výdělečně činn alespoň v rozsahu zakládajícím účast na důchodovém pojištění nebo pobírá-li podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekválifikaci, a studia po dobu výkonu vojenské základní (náhradní) služby, civilní služby nebo za trvání služebního poměru příslušníků ozbrojených sil; za studium na středních a vysokých školách v České republice se považuje také

1. studium na středních a vysokých školách v cizině, pokud je podle rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro účely důchodového pojištění postaveno na roveň studia na středních nebo vysokých školách v České republice,
 2. studium na zahraničních vysokých školách, uskutečňované na území České republiky, pokud je podle rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro účely důchodového pojištění postaveno na roveň studia na vysokých školách v České republice; zahraniční vysokou školou se pro účely tohoto zákona rozumí právnická osoba ustavená podle právních předpisů cizího státu, která je v daném cizím státě, podle jehož právních předpisů byla ustavena (dále jen „domovský stát“), součástí vysokoškolského vzdělávacího systému domovského státu a která v domovském státě poskytuje vzdělávání, jehož absolvováním se v domovském státě podle jeho právních předpisů získává vysokoškolské vzdělání,
 3. studium ve vysokoškolském studijním programu zahraniční vysoké školy, uskutečňovaném na území České republiky tuzemskou právnickou osobou na základě její dohody s danou zahraniční vysokou školou, pokud je podle rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro účely důchodového pojištění postaveno na roveň studia na vysokých školách v České republice;
- b) teoretická a praktická příprava pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost osob se zdravotním postižením prováděná podle předpisů o zaměstnanosti,
- c) studium osob se středním vzděláním s maturitní zkouškou nebo s vyšším odborným vzděláním v konzervatoři, které úspěšně vykonaly první maturitní zkoušku nebo absolutorium v konzervatoři v kalendářním roce, ve kterém zahajují toto studium, v jednoletých kurzech cizích jazyků s denní výukou, uskutečňovaných právníckými a fyzickými osobami působícími v oblasti jazykového vzdělávání, uvedených v seznamu vzdělávacích institucí poskytujících jednoleté kurzy cizích jazyků s denní výukou vedeném Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy,
- d) studium uskutečňované podle zahraničních středoškolských vzdělávacích programů vzdělávacími institucemi působícími v České republice v případě, že
1. vzdělávací instituce je právnickou osobou se sídlem, svou ústřední správou nebo hlavním místem své podnikatelské činnosti na území členského státu

Evropské unie, nebo byla zřízena nebo založena podle práva členského státu Evropské unie, pokud je v této vzdělávací instituci a v daném vzdělávacím programu Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy povoleno plnění povinné školní docházky podle školského zákona, nebo

2. se uskutečňuje ve vzdělávacích institucích zřízených na území České republiky při diplomatických misích nebo konzulárních úřadech cizích států;
 - e) příprava k přijetí za člena řádu nebo obdobného společenství církve nebo náboženské společnosti registrované podle zákona o církvích a náboženských společnostech, která trvá nejméně 1 rok, a to nejvýše po dobu 2 let,
 - f) vzdělávání v diagnostických třídách diagnostických ústavů.
- (2) Středními školami se pro účely tohoto zákona rozumí střední školy a konzervatoře, jsou-li zapsány do rejstříku škol a školských zařízení. Střední školy zřizované ministerstvy obrany, vnitra a spravedlnosti se považují za střední školy i po dobu, po kterou nejsou zapsány do rejstříku škol a školských zařízení.
- (3) Studium na vysokých školách podle odstavce 1 se pro účely tohoto zákona rozumí studium na vysokých školách v bakalářském, magisterském a doktorském studijním programu.“

K tomuto ustanovení je patrně vhodné uvést komentáře, pokud jde o některé formulace:

Z § 21 odst. 1 písm. a) ZDP vyplývá, že doba studia v průběhu základní (náhradní) vojenské služby není soustavnou přípravou na budoucí povolání, takže pokud probíhala před 18. rokem věku, nelze ji pro nárok či výši starobního důchodu započítat, protože šlo o dobu uvedené vojenské služby (a nikoli o dobu studia), která je náhradní dobou důchodového pojištění a ta se v období do 18 let věku nezahrnuje do doby pojištění.

V § 21 odst. 1 písm. c) ZDP je pak kladen důraz na to, že jednoleté jazykové kurzy se považují za studium na středních školách, jen jsou-li zahájeny v kalendářním roce, v němž byla úspěšně vykonána první maturitní zkouška – studium v těchto kurzech v pozdějších obdobích už toto postavení nemá.

II. DOBA STUDIA JAKO DOBA POJIŠTĚNÍ NEBO NÁHRADNÍ DOBA POJIŠTĚNÍ

V této oblasti hraje roli několik faktorů:

- a) v kterém časovém období bylo studium vykonáváno,
- b) v kterém věkovém období bylo studium vykonáváno,
- c) zda jde o dobu potřebnou pro vznik nároku na starobní nebo invalidní důchod,
- d) zda jde o dobu ovlivňující výši starobního nebo invalidního důchodu, a to přímo nebo nepřímo.

Protože osoby, kterým vznikl nárok na důchod před 1. lednem 2010, ve své většině již o důchod požádaly (a v minulosti se časopis Národní pojištění těmto otázkám

často věnoval), je účelné zabývat se pouze nároky vzniklými po 31. prosinci 2009. Vzhledem k členitosti uvedených faktorů a vlivů je vhodné vyjádřit je v tabulce. **Viz str. 10.**

Odvozeným významem uvedeným v závěru úvodu se zde rozumí, že podle dosud popsanych principů se postupuje nejen při určování nároku na starobní nebo invalidní důchod a jejich výše žadatelů o takové důchody, ale i v případech, kdy se tyto skutečnosti zjišťují pro tyto důchody jako základy pro určování nároků na vdovské, vdovecké a sirotčí důchody (a jejich výši).

III. DOBA STUDIA PŘED 1. LEDNEM 1996 A PO 31. PROSINCI 2009

Již z tabulky je patrné, že před 1. lednem 1996 byla doba studia hodnocena různě: konkrétně jde o to, že tehdy byla (poněkud paradoxně) systematicky zařazena mezi doby zaměstnání – nikoli mezi náhradní doby. ZDP v tomto paradoxu učinil jakýsi kompromis v § 13, když zařadil dobu studia před 1. lednem 1996 před 18. rokem věku v odstavci 1 mezi doby důchodového pojištění a po 18. roce věku v odstavci 2 mezi náhradní doby důchodového pojištění.

Na tomto místě je pak účelné zdůraznit dvě skutečnosti:

1. doba studia se nezapočítává ani od 14., ani od 15. roku věku (jak zní častý dotaz), nýbrž parametricky „od začátku studia (tj. od 1. září) po skončení povinné školní docházky“;
2. omezení na nejvýše 6 let po dosažení 18 let věku bylo přijato zákonodárci záměrně, při vědomí, že se to může některých skupin negativně dotknout.

K „nezápočtu“ doby studia „studovaného“ po 31. prosinci 2009 pak lze podotknout, že se k němu přihlíží (ovšem opět až po skončení povinné školní docházky a nejvýše 6 let po dosažení 18 let věku), pokud se posuzuje podmínka potřebné doby důchodového pojištění pro nárok na invalidní důchod.

IV. ZÁVĚR

Pokud žadatel o důchod zjistí z informativního osobního listu důchodového pojištění, že orgán sociálního zabezpečení nemá o jeho studiu záznamy, je v jeho zájmu, aby při sepisování žádosti o důchod studium (a to i úspěšně ukončenou část, není-li studium ukončeno celé) doložil. Nejvhodnější je ověřená kopie závěrečného vysvědčení, resp. potvrzení o státní závěrečné zkoušce, popř. potvrzení školy. V případě studia v zahraničí je třeba i rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy o tom, že takové studium je postaveno na roveň studiu na střední nebo vysoké škole v ČR.

DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Účel/Charakteristika	Pro nárok na S v letech 2010–2018	Pro zvláštní nárok na S v letech 2015–2018 ¹⁾	Pro nárok na S po roce 2018	Pro nárok na I, je-li aspoň 1 rok DDP	Pro nárok na I, není-li aspoň 1 rok DDP	Pro výši S nebo I obecně	Pro výši I v mimořádných případech ²⁾	Pro nekrácení dopočtené doby ³⁾	Jako vyloučená doba
Před 1. lednem 1996 před 18. rokem věku	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 % ⁴⁾	Neprůchází v úvahu	100 %
Po 31. prosinci 1995 před 1. lednem 2010 před 18. rokem věku	0	0	0	0	100 %	0	0	Neprůchází v úvahu	0
Po 31. prosinci 2009 před 18. rokem věku	0	0	0	0	100 %	0	0	Neprůchází v úvahu	0
Před 1. lednem 1996 po 18. roce věku	100 % ⁵⁾	0	80 %	100 %	100 % ⁵⁾	80 %	100 % ⁶⁾	100 % ⁶⁾	100 % ⁷⁾
Po 31. prosinci 1995 před 1. lednem 2010 po 18. roce věku	100 % ⁵⁾	0	80 % ⁵⁾	100 % ⁵⁾	100 % ⁸⁾	80 %	100 % ⁸⁾	100 % ⁸⁾	100 % ⁷⁾
Po 31. prosinci 2009 po 18. roce věku	0	0	0	0	100 % ⁹⁾	0	100 % ⁹⁾	100 % ⁹⁾	100 % ⁵⁾

- 1) Jde o zvláštní nárok na S upravený v § 29 odst. 3 ZDP, kde při nesplnění podmínky potřebné DDP včetně NDDP postačuje 30 let „čistě“ DDP.
- 2) Jde o mimořádně vyše I uvedené v § 42 odst. 3 a 4 ZDP; odst. 3 obsahuje podmínky pro krytí doby od 18 let do vzniku invalidity, odst. 4 podmínku 15 let DDP bez NDDP.
- 3) Jde o § 41 odst. 5 ZDP; obsahuje podmínky pro nekrácení dopočtené doby.
- 4) Přichází v úvahu jen u § 42 odst. 4 ZDP.
- 5) Maximálně prvních 6 let.
- 6) Maximálně však 6 let včetně doby po 31. prosinci 1995 i po 31. prosinci 2009
- 7) Je-li počet dní vyšší než 1 825, krátí se přesahující počet na polovinu.
- 8) Maximálně však 6 let včetně doby před 1. lednem 1996 a po 31. prosinci 2009.
- 9) Maximálně však 6 let včetně doby před 1. lednem 2010 i před 1. lednem 1996.

Zkratky znamenají:

- DDP = doba důchodového pojištění
 NDDP = náhradní doba důchodového pojištění
 I = invalidní důchod (bez rozdílu stupně invalidity)
 S = starobní důchod (bez ohledu na typ)